

Netopiere na Čabradi

Peter URBAN¹ & Adalbert MEZEI²

¹ Katedra biológie a ekológie, Fakulta prírodných vied UMB, Tajovského 40,
SK–974 01 Banská Bystrica, Slovensko; urban@fpv.umb.sk

² Správa NAPANT, Lazovná 10, SK–974 01 Banská Bystrica; adalbert.mezei@sopsr.sk

Bats in the Čabrad' Nature Reserve (central Slovakia). This paper summarizes data on the occurrence of bats found in castle ruins and their surroundings in the Čabrad' Nature Reserve (mountain plateau of Krupinská planina, central-southern Slovakia). Two bat species (*Rhinolophus hipposideros*, *Barbastella barbastellus*) were recorded in the cellar under the main tower of the castle; three (*Myotis myotis* / *Myotis blythi*, *Barbastella barbastellus*, *Plecotus auritus*) in the church and in the cellar in the extramural settlement, and two (*Myotis mystacinus*, *Myotis daubentonii*) in the Litava river valley during the irregular netting sessions in 1998–2008.

Chiroptera, occurrence, Čabrad' Nature Reserve, Krupinská planina Mts, Slovakia

Čabradský hradný vrch roku 1967 (hoci aktivity na jeho ochranu prebiehali už skôr) vyhlásili za chránené územie (Chránené nálezisko Čabradský hradný vrch). Predmetom ochrany sa stali najmä plazy a iné teplomilné druhy živočíchov a rastlín (Anonymus 1968). Územie sa nachádza v Krupinskej planine (k. ú. Čabradský Vrbovok). Zrúcaniny hradu (obr. 1) sú situované na návrší Táborisko, v nadmorskej výške 324 m, nad meandrom rieky Litava. Medzitým bolo chránené územie rozšírené a došlo tiež k zmenám jeho kategórie. Súčasná Prírodná rezervácia Čabrad' má celkovú výmeru 141,21 ha. Dôvodom ochrany je druhové bohatstvo väčšiny našich plazov, vrátane viacerých vzácných chránených druhov. Ochranu si zasluhujú aj ostatné zložky rastlín a živočíchov, zahŕňajúce viaceré chránené a významné teplomilné druhy, resp. spoločenstvá skalných lesostepí.

Údolie rieky Litava, vrátane prilahlých svahov, bolo navrhnuté za územie európskeho významu (ÚEV) "Rieka Litava" (SKUEV 0036) s výmerou 2964,21 ha. Pozostáva z troch navzájom oddelených celkov. Čabrad' je súčasťou strednej, najväčšej časti tohto územia. Navrhované je z dôvodu ochrany viacerých biotopov a druhov európskeho významu. Netopiere medzi nimi nie sú, hoci zrúcaniny hradu i podhradia a ich okolie s pestrým komplexom rozličných biotopov, poskytuje vhodné podmienky aj pre ich viaceré druhy.

Cieľom tohto príspevku je snaha o zhrnutie dostupných údajov o netopieroch na čabradskom hrade a jeho okolí, hoci ich systematický výskum (letných kolónií ani zimovísk) v celej oblasti Krupinskej planiny, vrátane záujmového územia, sa dosiaľ neuskutočnil. Jestvujúce výsledky preto pochádzajú len z niekoľkých (prevažne) príležitostných kontrol (pozrite napr. Uhrin 1999, Uhrin et al. 2002, Kaňuch & Krištín 2003, Kaňuch et al. 2003, Danko et al. 2007). Stručné zhrnutie výskumu netopierov celej Krupinskej planiny do roku 2005 publikovali v prehľade o výskume cicavcov daného orografického celku Urban & Urbanová (2005).

Zo širšieho okolia Čabrade (z Banskej Štiavnice a okolia) priniesli informácie o netopieroch už na prelome 19. a 20. storočia napríklad Petricskó (1892), Méhely (1900) a Paszlavszky (1918). O niektorých druhoch netopierov z územia bývalého ("veľkého") zvolenského okresu, do ktorého

Tab. 1. Prehľad počtu netopierov na hradi Čabradi v roku 2008
 Table 1. Review of bat number in the Čabrad' castle in 2008

dátum / date	druhy / species		autori / authors
	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	<i>Barbastella barbastellus</i>	
8. 3. 2008	106	1	B. Mezei
5. 4. 2008	112	0	A. Mezei, B. Mezei & V. Tuhárska
18. 7. 2008	8	0	P. Urban
16. 10. 2008	142	0	V. Tuhárska & V. Kosa
26. 10. 2008	187	0	B. Mezei, M. Ševčík & V. Tuhárska

administratívno-správne patrilo aj územie súčasného okresu Krupina, vrátane hradu Čabrad', avšak bez konkrétnej lokalizácie, písal Oskár Ferienc (Ferienc 1949), rodák z neďalekej obce Cerovo.

Prvé konkrétne výskyt netopierov z Čabrade uvádza až zakladateľ slovenskej chiropterológie, Július Vachold (1918–2008), výborný znalec a propagátor Krupinskej planiny (pochádzajúci z neďalekej Krupiny, v ktorej prežil väčšinu života). Dňa 18. 7. 1954 zistil v pivnici na Čabradi jednu samicu podkovára veľkého (*Rhinolophus ferrumequiium*) a jedného samca podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*). V opustenom kostole našiel ďalších 60 jedincov podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*) a jednu samicu netopiera obyčajného (*Myotis myotis*). Uvedené druhy udáva tiež zo širšieho okolia Čabrade. Väčšina starších (Vacholdových) údajov je zhrnutá v publikácii o cicavcoch Slovenska (Feriencová-Masárová & Hanák 1965).

Odvtedy bola netopierom v danom území venovaná pozornosť len sporadicky. Na Čabradi zistil napr. 8. 6. 1961 Andrej Štollmann 1 samca a 1 samicu podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*) (Štollmann 1968). V kostolíku v podhradí pod Čabradským hradom (obr. 2) zaevidoval Marián Jasík 23. 7. 1998 16 člennú kolóniu netopiera obyčajného, resp. netopiera ostrouchého (*Myotis myotis* / *Myotis blythii*) (Uhrin 1999).

Počas Stretnutia prírodovedcov Čabrad' 2004 sme 12. 8. 2004 (aj za prítomnosti Júliusa Vacholda) našli v priestoroch hradu kolóniu 8 jedincov podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*). Večer toto istého dňa v údolí Litavy pod hradom odchytili Anton Krištín s Petrom Kaňuchom dve samice netopiera fúzatého (*Myotis mystacinus*) (Urban et al. 2004).

Druhý z autorov tohto príspevku zistil 22. 10. 2005 v priestoroch čabradského hradu zimovať kolóniu viac ako 100 jedincov podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*). Dňa 3. 8. 2006 zaznamenali Peter Kaňuch s Martinom Ševčíkom na hrade 4 jedince a v podkroví objektu Štátnej ochrany prírody SR v podhradí 8 jedincov (samice a juvenilný jedinec) toho istého druhu. V podkroví objektu sa nachádzal aj jedinec večernice pozdnej (*Eptesicus serotinus*) neurčeného pohlavia.

Pretože lokalita Čabrad' nebola uvedená medzi zimoviskami v orografickom celku Krupinská planina (Uhrin et. al. 2002), v rámci zimného spočítania netopierov v zime 2006/2007 sme aj s kolegami 27. februára 2007 uskutočnili jej kontrolu. Počas nej sme na hrade zaznamenali 39 jedincov podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*). V pivnici v podhradí sme našli 1 jedinca uchane čiernej (*Barbastella barbastellus*) a 1 jedinca ucháča svetlého (*Plecotus auritus*). V roku 2008 sme popri iných aktivitách uskutočnili niekoľko náhodných kontrol hradu Čabrad' (obr. 3). Ich výsledky sú zhrnuté v tab. 1.

Počas každej kontroly bola zistená prítomnosť podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*) v priestoroch pod hlavnou vežou (ide o miestnosti v objekte, ktoré majú v súčasnosti po čiastočnom zasypaní charakter pivnice). Početnosť tohto druhu sa pohybovala od 8 (18. 7. 2008) po 187

Obr. 1, 2. Čabrad', lokality výskytu netopierov. 1 (hore) – zrúcaniny hradu Čabrad'. 2a, b (dole) – kostolík v podhradí.
Figs. 1, 2. Čabrad', bat sites. 1 (above) – ruins of the Čabrad' castle. 2a, b (below) – small church in extramural settlement.

Obr. 3, 4. 3 (hore) – zimná kolónia podkovára malého (*Rhinolophus hipposideros*) pod hlavnou vežou hradu Čabrad'.
4 (dole) – nebohý Dr. Vachold s kolegami na hrade Čabrad' 12. 8. 2004 (zľava A. Krištín, J. Vachold,
J. Vlček a I. Mihál). Všetky fotografie P. Urban.

Figs. 3, 4. 3 (above) – winter colony of *Rhinolophus hipposideros* under the main tower in the Čabrad' castle.
4 (dole) – the late Dr J. Vachold (second from the left), with his colleagues A. Krištín, J. Vlček and I. Mihál
in the Čabrad' castle on 12 August 2004. All photos by P. Urban.

(26. 10. 2008). V priestoroch hradu pod hlavnou vežou, kde sa kolónia tohto druhu pravidelne vyskytuje, sa na zemi nachádzajú kôpky trusu. V danom roku bola uchaňa čierna (*Barbastella barbastellus*) na hrade zistená len raz (8. 3. 2008).

Dňa 18. 7. 2008 zistil v podvečerných hodinách prvý z autorov tohto príspevku na mostíku cez rieku Litava v podhradí jedného lietajúceho jedinca, pravdepodobne netopiera vodného (*Myotis daubentonii*). Tento stredne veľký netopier s pomerne dlhými krídlami lietal nad tokom a bol evidovaný detektorom Pettersson D200 na frekvencii 45 kHz.

Príležitostne bol náhodnými pozorovateľmi zaznamenaný a ústne reprodukován výskyt netopierov vylietajúcich z podstrešia oboch existujúcich objektov v podhradí. Na zemi v pravom krídle objektu ŠOP SR boli dňa 5. 4. 2008 zistené tri kôpky trusu. Pri kontrole 26. 10. 2008 sa v kostolíku (kaplnke) v podhradí nachádzalo guáno po kolónii *Rhinolophus hipposideros* (Ševčík in litt.).

V súčasnosti boli priamo na čabradskom hrade zistené dva druhy netopierov (*Rhinolophus hipposideros*, *Barbastella barbastellus*), v kostolíku pod hradom, v susednej pivnici a v objekte ŠOP SR štyri druhy (*Myotis myotis* / *Myotis blythi*, *Eptesicus serotinus*, *Barbastella barbastellus*, *Plecotus auritus*) a na alúviu rieky Litava pod hradom dva druhy (*Myotis mystacinus*, *Myotis daubentonii*). Podkovár veľký *Rhinolophus ferrumequium*), ktorého udáva Vachold z Čabrade, zaznamenaný nebol.

Uvedený prehľad náhodných a nesystematických výsledkov potvrdzuje význam samotných zrúcanín hradu Čabraď, ako aj objektov v podhradí a komplexa okolitých biotopov, z hľadiska netopierov. Existencia chránených území (PR Čabraď i ÚEV Rieka Litava) navyše umožňuje tiež ochranu biotopov ich viacerých druhov. Preto odporúčame uskutočniť zimné kontroly hradu, podhradia i okolitých pivníc (Čabradský Vrbovok, Drienovo), letný prieskum zrúcanín hradu, pivníc a podkroví objektov v podhradí i okolitých obciach, doplnené o netting a detektoring na vybraných lokalitách. Pozornosť je potrebné venovať aj lesným biotopom a ich ekotónom.

Ďakovanie

Aj touto formou sa chceme veľmi pekne poďakovať kolegom a priateľom, najmä Marcelovi Uhrinovi za nezištnú pomoc pri zimnej kontrole lokalít, poskytnutie údajov i cenné rady a poznámky k príspevku; Ivanovi Valachovi, Antonovi Krištínovi, Petrovi Kaňuchovi, Petrovi Bačkorovi, Jaroslavovi Babicovi, Petrovi Bryndzovi za aktívnu pomoc pri práci v teréne; Veronike Tuhárskej, Bohdanovi Mezeimu, Martinovi Ševčíkovi a Mariánovi Jasikovi za poskytnutie údajov.

Literatúra

- ANONYMUS, 1968: Rozhodnutie komisie SNR pre kultúru a informácie č. 6 z 25. IV. 1967. *Vestník MŠK*, **24**: 1–12.
- DANKO Š., PJEŇČÁK P., MATIS Š., KAŇUCH P., CELUCH M., KRIŠTÍN A. & UHRIN M., 2007: Netopiere lesných biotopov Slovenska. *Vespertilio*, **11**: 25–46.
- FERIANC O., 1949: Fauna Zvolenského okresu so zreteľom na stavovce. *Prírodovedný Sborník SAV*, **4**: 37–76.
- FERIANCOVÁ-MASÁROVÁ Z. & HANÁK V., 1965: *Stavovce Slovenska IV. Cicavce*. Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 336 pp.
- KAŇUCH P. & KRIŠTÍN A., 2003: Netopiere (Chiroptera) južnej časti Krupinskej planiny. *Ochrana Prírody, Banská Bystrica*, **22**: 97–100.
- KAŇUCH P., KRIŠTÍN A., UHRIN M., HAPL E. & URBAN P., 2003: Netopiere (Chiroptera) v okrese Veľký Krtíš. Pp.: 116–122. In: URBAN P. (ed.): *Príroda okresu Veľký Krtíš – 15 rokov od celoslovenského tábora*

- ochrancov prírody. Zborník referátov zo seminára (22.–23.11. 2002)*. Environmentálna spoločnosť LUTRA, Čebovce, 158 pp.
- MÉHELY L., 1900: *Magyarország denevéreinek monographiája*. A Magyar tudományos akadémia támogatásával kiadja a Magyar nemzeti muzeum, Budapest, 372 pp.
- PASZLAVSKY J., 1918: *Classis Mammalia. Fauna Regni Hungariae, Mammalia*. Regia Societas Scientia Naturalium Hungarica, Budapest, 43 pp.
- PETRICSKÓ J., 1892: *Selmeczbánya vidéke állattani tekintetben. Selmeczbánya monografiája*. Természettudományi rész, II. füzet, Selmeczbánya, 134 pp.
- ŠTOLLMANN A., 1968: Poznámky k výskytu netopierov (Chiroptera) na severozápadnom a strednom Slovensku. *Slovenský Kras*, **6**: 37–40.
- UHRIN M., 1999: Krátka informácia o netopieroch (Chiroptera) Krupinskej planiny. Pp.: 163–166. In: URBAN P. & BITUŠÍK P. (eds.): *Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana*. MŽP SR Bratislava & SAŽP-COPK Banská Bystrica, 186 pp.
- UHRIN M., URBAN P., VALACH I. & HAPL E., 2002: Prehľad údajov o zimovaní netopierov v oblasti Krupinskej planiny. *Vespertilio*, **6**: 55–57.
- URBAN P. & URBANOVÁ E., 2005: Poznávanie a ochrana cicavcov Krupinskej planiny. Pp.: 21–32. In: ADAMEC M. & URBAN P. (eds.): *Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VII*. Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Banská Bystrica, 239 pp.
- URBAN P., KRISTÍN A. & MEZEI A., 2004: Zo Stretnutia prírodovedcov na Čabradi. *Chránené Územia Slovenska*, **61**: 17–21.
- VACHOLD J., 1955: Príspevok k otázke rozšírenia niektorých druhov netopierov (Chiroptera) na Slovensku. *Biológia (Bratislava)*, **10**(2): 173–178.
- VACHOLD J., 1956: K otázke výskytu a rozšírenia netopierov (Chiroptera) na Slovensku. *Biologické Práce*, **14**(2): 1–68.
- VACHOLD J., 1960: *Výskyt a rozšírenie netopierov na Slovensku s ekologickými dodatkami*. Kandidátska dizertácia. Bratislava, 113 pp.
- VACHOLD J., 2003: Výskyt a rozšírenie netopierov na Slovensku s ekologickými dodatkami. *Vespertilio*, **7**: 185–233.

došlo 28. 11. 2008